

HOGYAN HASZNOSÍTHATÓK EGY ASSZOCIÁCIÓS SZÓTÁR EREDMÉNYEI A NEVELÉSBEN ÉS AZ OKTATÁSBAN

1.0. *Nagyon sok mindenre hasznosíthatók*

– Ha ismerjük az egyes szavak kiváltotta gyakori reakciókat, jobban láthatjuk szemantikai vonzástérüket, és jobban meg tudjuk érteni a szavak közötti legfontosabb szemantikai kapcsolatok irányait, készletnagyságát, értéktereit (Zalevszkaja 1977).

A Papp Ferenc által irányított asszociációs szótárkészítések törekvése megegyezik *köznevelésünk, tantárgyi reformjaink koncepciójával*.

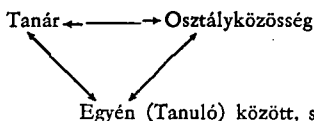
A sorozat első része 1983-ban jelent meg *Magyar verbális asszociációk 1.* címmel (Balló 1983). A könyv Balló Károlyné kísérletének leírását és szótárát tartalmazza, amelyben 384 főiskolai és egyetemi hallgató vett részt.

1985-ben megjelent a sorozat második tagja *Magyar verbális asszociációk 2.* címmel (Jagusztinné 1985), amely pedig Jagusztinné Újvári Klára kísérletének leírását és szótárát tartalmazza. E kísérlet is 188 magyar szó elsődleges, verbális asszociációinak felmérését célozta, de más populációban: 11–14 éves felső tagozatos tanulók körében. E kísérletben 318 fő vett részt. A 188 szót írásban adtuk meg a kísérleti személyek elé, 24–20 szóval egymás alatt egy-egy lapon.

„Meg kell ismernünk a gyerekek nyelvhasználatának tényeit, jellemzőit... – hívja fel Nagy József is a figyelmet –, mert szükségyszerű az anyanyelvi nevelés megújításához.” Vannak már némi adatok, de nem a mai gyerekekről (itt biztosan az 1939-ben megjelent Cser János-féle munkára utal). „Ki kell dolgoznunk egy új anyanyelvi tantárgypedagógia rendszerét. Ez pedig a tanítók jó kezdeményéseinek, eljárásainak a megfigyelésén, összegyűjtésén túl elsősorban a tanulók nyelvhasználati valóságának a kutatását, tudományos feltárását igényli” (Nagy 1981, 32).

Felmérésünk pszicholingvisztikai eredményei mind az oktatási, mind a nevelési feladatok elvégzéséhez segítséget nyújtanak.

A nevelési helyzetekben kommunikáció megy végbe a

Egyén (Tanuló) között, s ebben a kommunikációs inter-

akcióban mintegy az újtjelző táblák szerepét játsszák azok a fogalmak, amelyek beállítódást, motivációt hívnak elő, hoznak létre a résztvevőkben. Ennek a folyamatnak a feltárásához, megismeréséhez segíthet közelebb kerülni az asszociációs szótár, amely az egyéni (és közösségi) válaszok összegyűjtése révén mintegy kirajzolja a stimulus (hívó) szavakat, az adott pillanatban körülvevő szemantikai mezőt-értékmezőt.

A szemantikai és az értékstruktúra a nevelő számára az interpretálás és a feladatkitűzés, a neveléstervezés kimeríthetetlen forrását jelenti.

A tanulók alapvetően *megtanult, eltanult* információkkal és beállítódással rendelkeznek. Tudásuk ellenőrzését elsősorban a tanári viselkedés (a válaszra adott válasz) jelenti elsősorban, ezért fontos az asszociációkban felvillantható fogalmi (érték) kommunikáció megismerése a nevelő számára is.

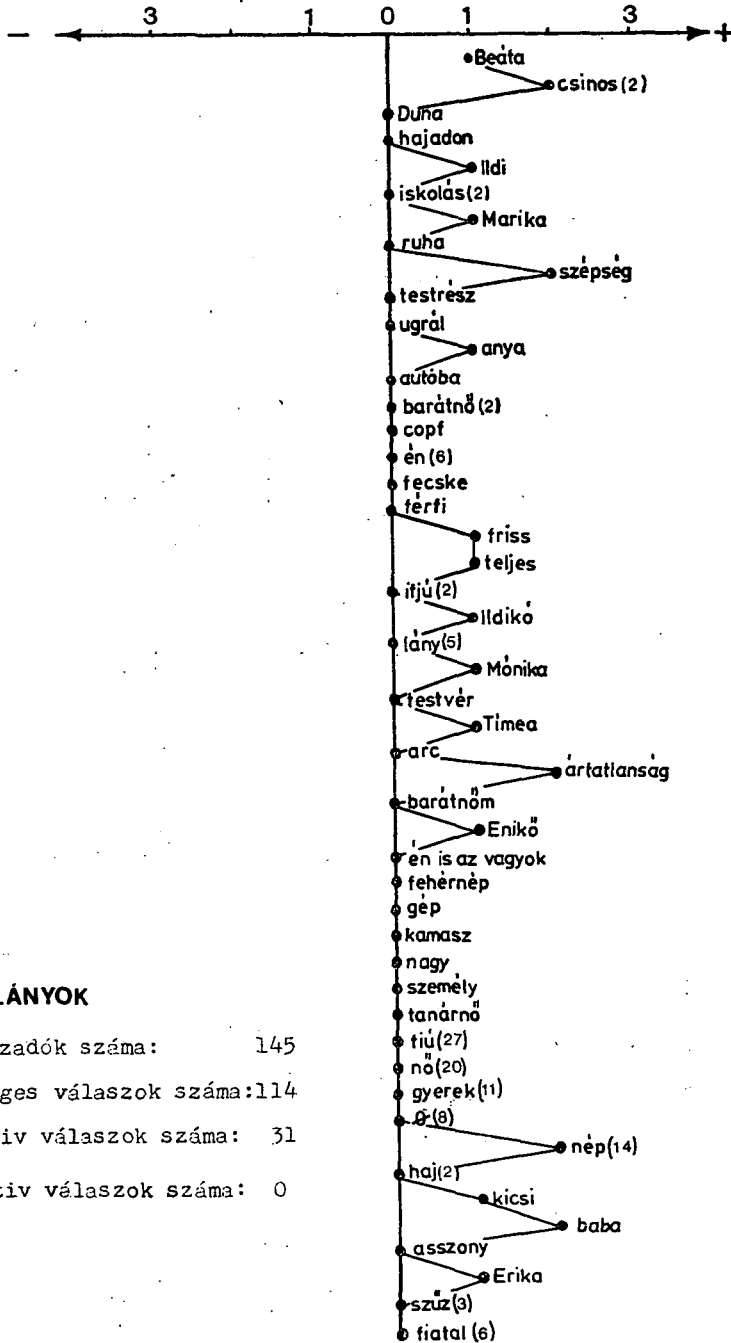
Az asszociációs szótár anyagára épülő vizsgálódásunk kombinált eljárás, amely egyéb híján részben a szótárt veszi *normának*, részben pedig a normát keresi, tehát nevelési szempontból egyfajta szótártesztnek is tekinthető (Vincze 1967). A hívószavak válaszaiból kiépíthető értékterben (lásd a grafikusokat) igen markánsan elkülönülnek a tanulók pszichológiai reakcióit, neveltségét közvetítő felszíni és mélystruktúra értékpontjai, amelyek a nevelő számára orientált realitással rendelkeznek (Pléh 1980).

1.1. *A fiúk és lányok asszociációinak eltérő vonásai*

A hívószavak alkalmasak arra is, hogy a fiú–lány attitűd eltéréseit, szocializálódásuk fáziskülönbségeit is vizsgálhassuk. A sok lehetőség közül a LEÁNY és a GYEREK hívószókra adott asszociációkat vizsgáltuk meg.

Hívószó:

LEÁNY

LÁNYOK

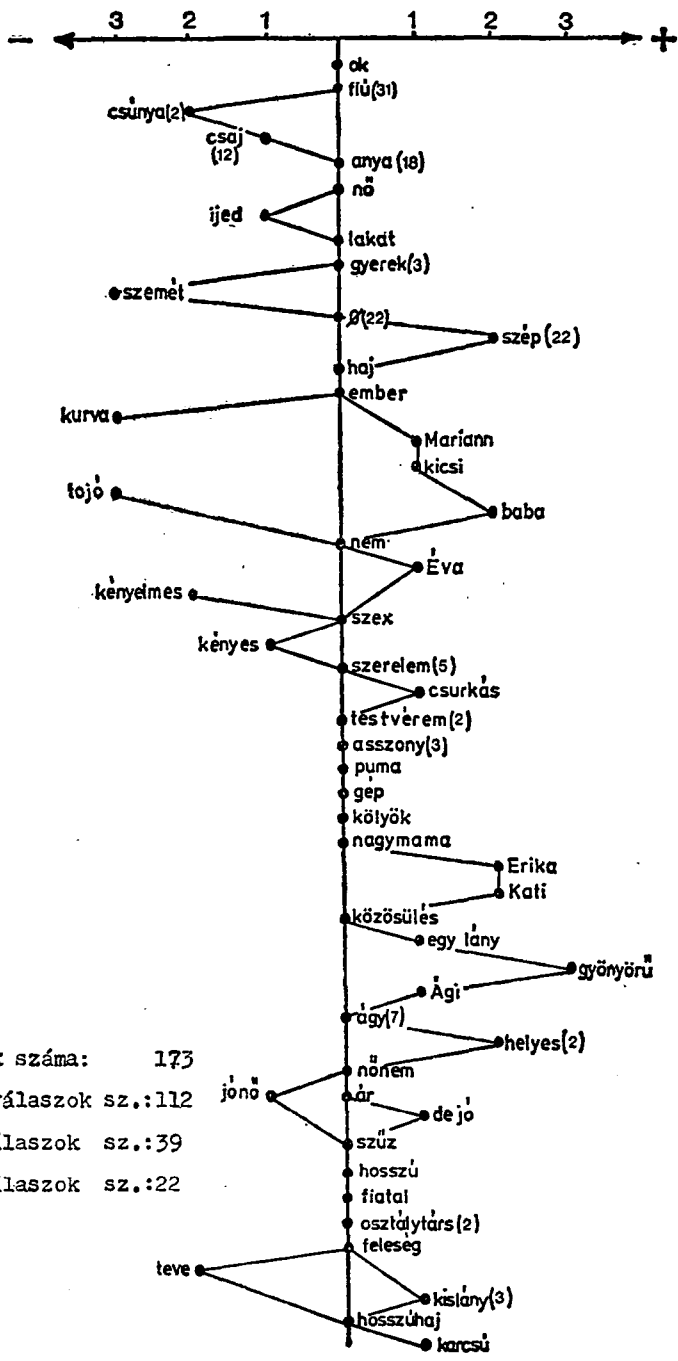
Válaszadók száma: 145

Semleges válaszok száma: 114

Pozitív válaszok száma: 31

Negatív válaszok száma: 0

Hívószó: **LEÁNY**

FIÚK

Válaszadók száma: 173
 Semleges válaszok sz.:112
 Pozitív válaszok sz.:39
 Negatív válaszok sz.:22

A fiúk és a lányok válaszainak összességét külön-külön vizsgálva valószínűleg ki lehetne alakítani tisztán matematikai eszközökkel azokat a válaszcsoportokat, ahol nincs, és ahol van szignifikáns eltérés a nemek képviselői között; továbbá az egész ASZ-2 anyagot összevetve az ASZ-1-gyel: hasonló egyezésre és eltérésre lehetne rámutatni a 11-14 éves és a huszoneves populáció között.

„A szókincs nemek szerinti aránya kialakulásában fontosabb szerepe lehet a fiúk vállalkozó kedvének, beszédbátorságának, mint képességeinek” – mondja Nagy J. József is, aki a 8-10 éves gyerekek szókincsének gyakorisági jellemzőit vizsgálta meg (Nagy 1981, 52/53). A LEÁNY stimuluszóra adott válaszokat egy-egy 3-3 fokú, fokozatú pozitív (+) – negatív (–) értéktartományban helyeztük el. A válaszok értéktartományi szóródása a pozitív és negatív oldal felé jól mutatja a két nem érzelmi, etikai viszonyulását a másik nemhez, illetve önmagához. A fiúk és a lányok megnyilatkozásainak összehasonlítása igen érdekes képet mutat. A fiúk érzelmi, értelmi, etikai asszociálása a LEÁNY hívószóra erősen kilendíti az értékskála pontjait jobbra és balra egyaránt.

A válaszadók 22%-a (173 válaszadóból 39-en) válaszolt a pozitív értékskálára kerülő fogalommal.

1. A lányok esztétikai megközelítését jelzők: *szép* (22), *belyes* (2), *gyönyörű*, (+2).

2. Konkrét személyre utalók: *Mariann*, *Éva*, *egy lány*, (+3).

3. Kedveskedő, kicsinyítő értelműek: *kicsi*, *baba*, *csurkás*, (+3).

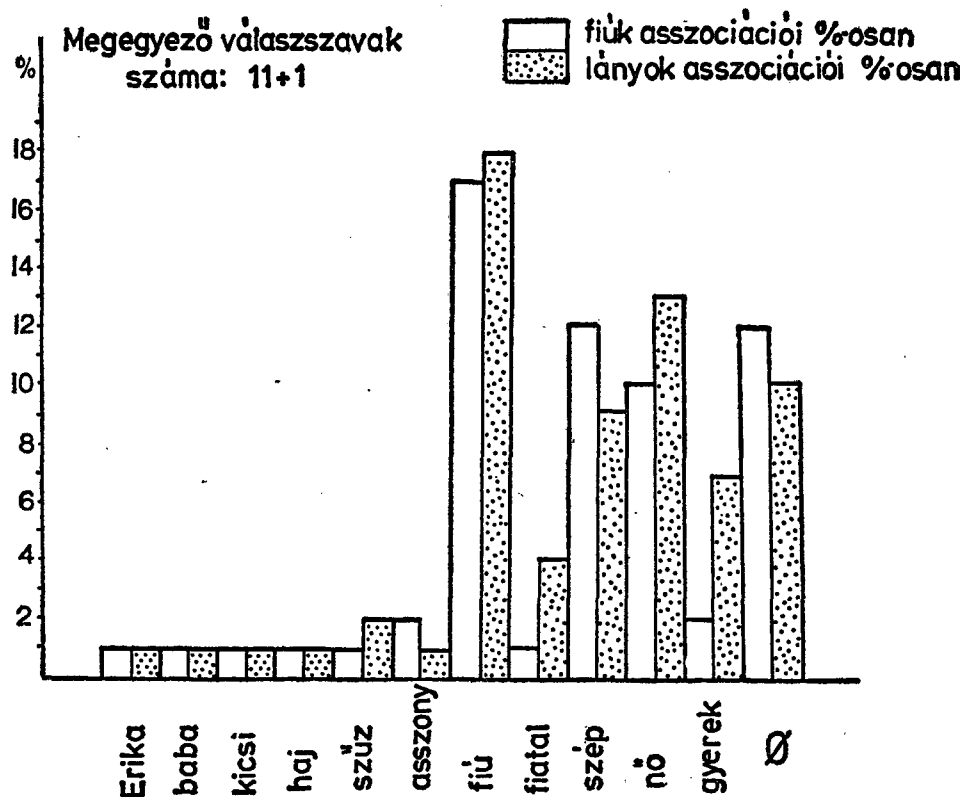
A negatív oldal is változatos képet mutat. A válaszadók 12%-a (173-ból 22-en) válaszolt a negatív értékskálára kerülő fogalommal.

1. Szelidebb értékítéletek: *csúnya* (2), *kényes*, *csaj* (12), (+3).

2. Erős, elítélő véleményt nyilvánítók: *szemét*, *kurva*, *tojó*, *teve*.

A „semleges” szavak a válaszsavak 64%-át adják (173-ból 112) (lásd 1. sz. ábra).

Hívószó: LEÁNY

Az expresszív szemantikájú válaszok mögött egy kimutatható kommunikációs szándék is jelen van, az adott szóval mondani akarnak valamit a válaszolók, az „association as statements” (érték-ítélet) jelenik meg (Szalay-Deese 1978).

Ez a mindkét oldalra erősen kilengő érzelmenyilvánítás a *lányoknál* egészen lecsillapodik, megszelidül.

A válaszadók 21%-a (145-ből 31) asszociált a pozitív értékskálára kerülő fogalommal.

1. Esztétikai megközelítést jelzők: *szép* (14), *csinos* (2), *belyes*, (+4).

2. Kicsinyítő értelműek: *kicsi*, *baba*.

3. Konkrét személyre utalók: *Beáta*, *Ildi*, *Marika*, (+5).

A negatív oldalra egyetlen válasz sem került.

A „semleges” szavak a válaszsavak 78%-át adják (145-ből 114) (lásd 2. sz. ábra).

A fiúk és lányok asszociációiban 11 válaszszó megegyezik (a 12. megegyezőséget az adja, hogy mind a két csoportnál van o asszociáció).

A fiúk és a lányok 4 esetben adtak azonos százalékban megegyező választ, 7 esetben 1-50%-ig terjed az eltérés, 1 esetben 70% ez a különbözőség (lásd 3. sz. ábra).

Nagy Katalin a tizennégy éves gyerekek erkölcsi ítéletének vizsgálatakor szintén a pozitív és a negatív kategóriákat használta a tanulók erkölcsi fogalomkincsében (Nagy 1973).

A válaszfogalmak értéktartománybeli (értékmezőbeli) szóródása, illetve intenzitása (a válaszok gyakorisága) megbízhatóan közvetíti az egyes osztályok, illetve az osztályokon belüli fiú-lány polarizáció értékorientációját. Fontos kiindulópontor ad a nevelési terv konkrét teendőinek, a nevelési céloknak a meghatározásához, mivel egy olyan szemantikus differenciaskálát kapunk, amelyen a denotatív és az emociális jelentések viszonya leírható, s oktatáselméleti kiindulásként használható.

IRODALOM

Balló 1983 – Balló Károlyné: *Magyar verbális asszociációk* 1. Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola.

Nagy 1973 – Nagy Katalin: *Igazságos, becsületes, bátor*. Bp., Tankönyvkiadó.

Nagy 1981 – Nagy J. József: *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében*. Jászberény, 32, 52, 53.

Pléh 1980 – Pléh Csaba: *A pszicholingvisztika horizontja*. Akadémiai Kiadó, 147-151.

Szalay-Deese 1978 – Szalay, L. B.-Deese, J.: *Subjective Meaning and Culture*. New Yersey.

Vincze 1967 – Vincze László: *Vizsgálati módszerek a lélektanban*. (A teszt.) Bp., Tankönyvkiadó, 156-161.

Zalevszkaja 1977 – Zalevszkaja, A. A.: *Problémi organizácii vnutrennyego lekszikona cselovéka*. Kalinyin, Unyiversz.

JAGUSZTINNÉ ÚJVÁRI KLÁRA

Kemény Gábor:

A PEDAGÓGIA TUDAT KIALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Neveléstörténeti tanulmányok

Nagy adósságot törlesztett a Tankönyvkiadó Kemény Gábor neveléstörténeti munkáinak kiadásával. A könyv anyaga – Kemény Gábor valomása szerint – már 1939-ben készen volt, megjelenésére azonban akkor nem került sor. A könyvnek csupán néhány fejezete jelent meg a Nevelésügyi Szemle 1939. évfolyamában „Régiek mai szemmel” címen. A könyv előszavát Kemény Gábor 1948 februárjában írta, azonban a könyv akkor sem jelent meg. A könyv mostani megjelentetése tehát ezért fontos eseménye a magyar neveléstörténeti irodalomnak. Ez annál is jelentékenyebb, mert Kemény Gáborról van szó, aki a magyar nevelésügy kiemelkedő személyisége volt, s akinek írásai ennek ellenére sem váltak közismertté. Művének megjelenése így ismét fel-

hívhatja a figyelmet gondolatainak fontosságára, a pedagógiai szemléletmód formálására.

Felvetődhet a kérdés, hogy ennyi idő elteltével aktuálisak-e még az 1939-ben megfogalmazott gondolatok, elfogadhatók-e még ma is azok az értékelések, amelyeket Kemény Gábor csaknem 50 évvel ezelőtt papírra vetett? Különösen érvényesek lehetnek ezek a kérdések egy neveléstörténeti mű kapcsán, amikor a neveléstörténeti elemzések és értékelések szempontjai nagyon gyorsan módosulnak? Végigolvasva Kemény Gábor írásait, nyugodtan állapíthatjuk meg, hogy megállapításait és az ezek alapjául szolgáló elveket nem haladta túl az idő, s ezért ma is van számunkra felhasználható mondanivalója.

A kötetet gondozó és az előszót író Kemény Katalin a könyv tanulmányaiban fellelhető közös alapgondolatot – ahogyan ez a mű címében is szerepel – a tudatosságban találja meg. Ezt írja: „A tudatosság mint szociális áthatottság elválaszthatatlan szinonimája a fejlődésnek. Kemény Gábor lényeges megállapítása, hogy a kollektív kul-